

UDK 81/82

O‘ZBEK VA INGLIZ PARAMAYALARIDA HAQIQAT KONSEPTINING LINGVOSTATISTIK XUSUSIYATLARI

Muminova Nasiba Solijon qizi
Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti
Chet tillar 1 kafedra o‘qituvchisi
nasiba_9095@inbox.ru

ANNOTATSIYA. Maqolada o‘zbek va ingliz paramiyalarida haqiqat konseptining lingvostatistik tadqiqi hamda tilshunoslikda konsept maydonining strukturaviy tavsifi “haqiqat” konseptini namoyish qilishda qo‘llanadigan ko‘plab parameyalar, lisoniy vositalarni ma’lum sistemaga solish imkoniyati haqida ma’lumot berilgan. “Haqiqat” konseptini shakllantiruvchi lisoniy vositalar markaz va periferiyalarni hosil qilishda konseptual maydonning markaz, yaqin va uzoq periferiyalarni aniqlash va ularni ko‘rsatuvchi elementlar tavsiya etilgan. Xulosa qismida o‘zbek va ingliz paremiyalarini takomillashtirish bo‘yicha takliflar bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, ingliz tili, haqiqat, konsept, paramiya, kognitiv tilshunoslik, pragmatik yondashuv, tilshunoslikka oid bilim, ko‘nikma va malaka.

ЛИНГВИСТОСТАТИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПТА ИСТИНА В УЗБЕКИСТАНСКИХ И АНГЛИЙСКИХ ПАРАМЕЯХ

АННОТАЦИЯ. В статье приведены сведения о когнитивной-прагматическом исследовании концепта истина в узбекских и английских паремии, а также структурное описание концепт-пространства в лингвистике, о возможности применения многих лингвистических средств, используемых при демонстрации концепта “истина” в определенную систему. Лингвистические средства формирования концепта “истина” при формировании центра и периферии рекомендуются для определения центра, ближней и дальней периферии концептуального поля и обозначающих их элементов. В заключении представлены предложения по совершенствованию узбекской и английской паремии.

Ключевые слова: узбекский язык, английский язык, реальность, концепт, парамия, когнитивная лингвистика, прагматический подход, лингвистические знания, навыки и компетенции.

LINGUISTOSTATISTICAL FEATURES OF THE CONCEPT OF TRUTH IN UZBEKISTAN AND ENGLISH PARAMEIAS

ANNOTATION. The article provides information about the cognitive-pragmatic study of the concept of truth in Uzbek and English paremia, and the structural description of the concept space in linguistics about the possibility of putting many linguistic tools used in demonstrating the concept of “truth” into a certain system. Linguistic tools forming the concept of “truth” in forming the center and peripheries are recommended to determine the center, near and far peripheries of the conceptual field and the elements that indicate them. In the conclusion, suggestions for improving the Uzbek and English paremias are presented.

Key words: *Uzbek language, English language, reality, concept, paramia, cognitive linguistics, pragmatic approach, knowledge of linguistics, skills and competence.*

Kirish. Mukammal dunyoda haqiqat izlashga hojat qolmaydi. Ammo dunyo nomukammal bo'lgani uchun biz ularsiz yashay olmaymiz. Antropologning aniq xulosalaridan biri shundaki, barcha insonlarda haqiqat tuyg'usi mavjud: Ba'zi narsalar to'g'ri va ba'zi narsalar noto'g'ri. Insonlar tuzalmas axloqiydir. Psixologiyada u ko'pincha vijdon, adolat, haqiqat deb ataladi. Ilohiyotda uni “*keraklik hissi*” yoki “*ilohiylik tajallisi*” deb atash mumkin. To'g'ri, vijdon hukm qiladigan yoki tasdiqlaydigan me'yorga madaniyat ta'sir qiladi. Misol uchun, Eskimos madaniyatida, agar kimdir sayohatga chiqsa va oziq-ovqat tugab qolsa, begona insonning iglosiga kirib, mavjud bo'lgan narsalarni yeyish mutlaqo joizdir. [1:52]. Ko'pgina boshqa G'arb madaniyatlarida bo'sh uyga kirish “*buzish va kirish*” deb hisoblanadi, bu jinoyat sifatida jazolanishi mumkin. To'g'rilik me'yori madaniyatdan ijtimoiy madaniyatga va ba'zan ijtimoiy madaniyatlarda farq qilsa-da, hamma insonlar to'g'ri va noto'g'ri tushunchasiga ega. Biror kishining huquq tuyg'usi buzilganida, beixtiyor g'azab paydo bo'ladi. U o'zini haqorat qilganini his qiladi va ishonchini buzgan insonga nisbatan xafa bo'ladi. Noqonuniy harakat ikki kishi o'rtasida to'siq bo'lib qoladi va munosabatlar buziladi. Ular hatto o'zlari xohlagan bo'lsa ham, xuddi noto'g'ri qilinmagandek yashay olmaydilar. Xafa bo'lgan insonning ichida nimadir tuyg'u adolatni talab qiladi. Ana shu insoniy voqeliklar barcha haqiqatni talab etish bilan bog'liq kommunikativ jarayonlar va voqeliklar asosi bo'lib insonga xizmat qiladi. Adolat izlagan insonga haqiqat qoniqish hissi keltirishi mumkin bo'lsa-da, adolat odatda munosabatlarni tiklamaydi. “Adolat izlash harakati, Olshtain aytganidek, vaziyatni to'g'rilashga qaratilgan harakat yoki so'zni talab qiladi. [2:112]. Ba'zi tilshunoslar haqiqat konseptining mas'uliyat hissi bilan bog'lashadi. Xolms haqiqat izlash, haqiqat qaror toptirish, adolat izlagan shaxs javobgarlikni o'z zimmasiga olgan jinoyatni bartaraf etishga qaratilgan nutq harakatidir, deb hisoblaydi. [1:158-165]. Haqiqat konsepti harakati turli nuqtai nazarlardan kelib chiqqan holda ta'riflangan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlarida to'grisidagi qonunlar, farmonlar va loyihalarda ham biz ta'limga bo'layotgan e'tiborning bevesta izchiligi va samaradorligini bilamiz. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev shaxsning har tomonlama kamol topishi va farovonligi, manfaatlari ro'yobga chiqarishning sharoitlarini va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish eskirgan tafakkur va ijtimoiy

xulq-atvorning andozalarini o‘zgartirish mamlakatda amalga oshirilayotgan pedagogik ta’lim islohotlarning asosiy maqsadi kuchli raqobatbardosh pedagogik mutaxassis kadrlarni tayyorlash – deb aytgan, chunki, xalqning boy intellektual merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan-texnika va texnologiyaning yangi yutuqlarini salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashning yangi tizimini rivojlantirish O‘zbekiston Respublikasida ta’lim taraqqiyotining muhim shartlaridan biri bo‘lib qoldi. OTMlarda tilshunoslikning kognitiv nazariy tizimini yaratishda kreativ yondashuvga, “Haqiqat” konseptini shakllantiruvchi lisoniy vositalar markaz va periferiyalarni hosil qilishda konseptual maydonning markaz, yaqin va uzoq periferiyalarni aniqlash va ularni ko‘rsatuvchi elementlar tavsiya etish jarayonidagi o‘rni hamda differensial va individual jarayoniga ta’limning o‘zaro ta’minlash, tayanch signal sistemalaridan samarali foydalanish muammoli – kognitiv parametrlar asosida shaxsni rivojlanishiga zamin yaratadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF60-son “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”, 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son “Raqamli O‘zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son. Taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish choratadbirlari to‘g‘risida”, 2021-yil 4-martdagi PF6181-son “2021-2025 yillarda fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” farmonlari va 2017-yil 28-iyuldagi PQ-3160-son “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi Qarori, Haqiqat tushunchasining zamonaviy jamiyatda namoyon bo‘layotgan dinamik xususiyatlari shaxs maqsad, mo‘ljallarining fluktatsion rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatishi isbotlanganligiga oid taklif va tavsiyalardan O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligining “Ma’naviy tahdidlar va ularga qarshi kurashish” mavzusidagi tadbir ssenariysini ishlab chiqishda foydalanilgan (O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligining 2022-yil 29- noyabrdagi 4-13-23-4054-son ma’lumotnomasi) hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu maqola muayyan darajada xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. “Haqiqat” degani kimdir haqiqat haqidagi xabarni qabul qilishda adolatni aks ettirmaydi, chunki bu yerda haqqoniy yondashish tushunchasi aks etayapti. Aksariyat hollarda haqiqat konsept sifatida ko‘rib chiqilishi mumkin, bunda qilgan qilmishidan pushaymon bo‘lmaydi. Bundan tashqari, insonlar ba’zida afsuslanish joyi bo‘lmagan kelajakdagi xatti-harakatlari uchunadolatni talab etadi. Masalan: *"Man baribir haqiqatni tagiga yetaman"*. Tinglovchining yuzi yoki ma’ruzachining yuzi haqiqat izlayaptimi, shuningdek haqiqat izlash qanday adolatlik bilan so‘raladi (Ogiermann 2009: 49). Braun va Levinson (1987) ta’kidlashicha, haqiqat izlash salbiy strategiyalari, ya’ni tinglovchining "boshqalar tomonidan to‘sqinliksiz" bo‘lish huquqiga qaratilgan strategiyalar sifatida tasniflanishi mumkin. Ma’ruzachihaqiqat izlaganda, Olshtain va Koen (1990: 46-47) tushuntirganidek, u "o‘zini ma’lum darajada kamsitishga va [buzilish] uchun o‘z aybi va javobgarligini tan olishga tayyor". Shuning uchun, Braun va Levinsonning so‘zlariga ko‘ra,

adolatni qaror toptirish tinglovchi uchun haqiqatni tiklashga va ma’ruzachi uchun xavf tug‘diradi.

Biroq, haqiqat izlash bilan bog‘liq bo‘lgan adolat masalasi nafaqat tinglovchi nuqtai nazaridan, balki ma’ruzachi nuqtai nazaridan ham ko‘rib chiqilishi mumkin. Bu fikrni Meier (1992: 31) taqdim etadi, u tinglovchining emas, balki so‘zlovchining haqiqiy yondashishi uning yuzida ham aks etadi, deyiladi. Adolat izlash, asoslash va hokazolar inson yuziga tahdid soladigan boshqa xatti-harakatlar bilan birga sodir bo‘ladigan noverbal harakatlar sifatida qaraladi. Ular shunchaki aktyor va noto‘g‘ri xatti-harakatlar o‘rtasidagi javobgarlik aloqasi tufayli tasvirga yetkazilgan zararni bartaraf etishga urinishdir. Braun va Levinson-dan farqli o‘laroq, tuzatuvchi ish T (J emas) bo‘yicha yuzni saqlash qurilmasi sifatida belgilandi. T ning yuzidagi tashvish J ning yuzini saqlab qolish maqsadiga xizmat qilish urinishining qo‘shimcha mahsulotidir. Shunday qilib, T ning tasviri asosiy bo‘ladi. Keyinchalik tuzatish ishining maqsadi J ning tasvirini ta’mirlashdir. Meier (2004: 3) haqiqat qaror toppish modelini taqdim etadi va ma’ruzachini uning markaziga qo‘yadi, bu quyidagi rasmda ko‘rsatilgan:

T’t adolatli => Jj haqiqatdan shundayligiga ishontirish=> Tt vijdonli=> insofli, fidoiy=> S’s haqiqatdan cho‘chimaydi.

Meier (2004: 3) fikriga ko‘ra, haqiqat konsepti tasvirni saqlash uchun vosita bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bundan tashqari, uning ta’kidlashicha, haqiqat konseptining asosiy rag‘batlantiruvchi kuchi ma’lum bir kontekst uchun adolat izlash strategiyalarining to‘g‘riligi yoki samaradorligining hakami bo‘lgan tinglovchining ko‘z o‘ngidagi ma’ruzachi obrazining holatidir. [7:15-20]

- Men haqiqatni borligiga ishonardim.

- Bu adolat qaror topmaganligining mahsuli, bir inson joniga qasd qilishgacha yetib keldi.

- Haqiqiy insoniylik tarafdin juda kuchli inson

Garchi biz haqiqat izlash taklifi ma’ruzachining yuzini qanday o‘zgartirishi mumkinligini ko‘rgan bo‘lsak-da, u ma’ruzachini zaif ko‘rsatishga qodir. Debora Tannen (1998) o‘zining "haqiqat izlash: "Adolatli" deyish nimani anglatadi" maqolasida prezident Klinton Levinskiy ishi bo‘yicha o‘z guvohliklarini bergan vaziyatni izohlaydi, shundan so‘ng u yetarli darajada adolat qilmagani uchun matbuot tomonidan tanqid qilinadi. Aniqroq haqiqatni qaror toptirishda uning pozitsiyasini zaiflashtirganini tushuntirishi mumkin. Tannen haqiqat izlashning yashirin shakliga ishora qiladi. Boshqa tomondan, uning ta’kidlashicha, "ko‘p insonlar haqiqatni izlashga qarshilik qilsalar ham, adolatga tayyorlik kuchning belgisi bo‘lishi mumkin, chunki buhaqiqat izlagan inson zaif bo‘lib ko‘rinishini xavf ostiga qo‘yish uchun yetarlicha ishonchli ekanligini ochib beradi" (Tannen 1998). Ogiermann (2009: 53) xulosasiga ko‘ra, haqiqat ijobiy tarzda yakunlanishi muki, yoki salbiy tarzda yakunlanishi mumkin bo‘lgan huquqbuzarliklar mavjud. Ma’ruzachi va tinglovchi ikkala holat turiga ega bo‘lganligi sababli, "tuzatish almashinuvi ingliz tili misolida, ma’lumotlar shuni ko‘rsatdiki, to‘g‘ridan-to‘g‘ri adolat eng keng tarqalgan haqiqat izlash strategiyasidir. Xolms (1990) Yangi Zelandiya ingliz tilida

qo‘llaniladigan haqiqat izlash strategiyalarini eslatib o‘tadi, u etnografik tadqiqotdan foydalangan holda, u kollej talabalari yordamida tabiiy ravishda yuzaga kelgan suhbatlar va adolat qaror topishi almashinuvi asosida ma‘lumotlarni to‘plash orqali etnografik metodologiyaga asoslangan korpus tuzgan. Tadqiqotni yakunlab, u haqiqatni deyarli yarmi adolat istash ifodasini o‘z ichiga olganligini aniqladi, ayniqsa xatti-harakati uchun vijdonan ish qilganligini bildiradi.

Tahlil va natija. Haqiqat konsepti har doim ham bajaruvchi fe‘llarni o‘z ichiga olmaydi. Nutq harakatining ma‘nosini yetkazish uchun turli xil fe‘llar yoki gaplar ishlatilishi mumkin (Searle, 1976). Haqiqat konsepti bilvosita adolat izlash turli usullarda qo‘llanilishi mumkin. Cohen & Olshtain (1983) bilvosita haqiqatni quyidagi yo‘llar bilan tasnifladi: tushuntirish, mas‘uliyatni tan olish, tuzatish taklifi, sabr-toqat va‘da qilish va harakat uchun tushuntirish berish bilvosita ishonch strategiyasi bo‘lishi mumkin.

Boshqa hollarda, adolat, vijdonlilik, fidoiylilik, ishonch bildirish strategiyaning yana bir turi bo‘lib, u kelajakdagi harakat shu yusunda ketishini va‘da qiladi. Ushbu ma‘lum turdagi bilvosita haqiqat izlash strategiyasi vaziyatga bog‘liq va adolat qaror toptirish strategiyasi sifatida ko‘pchilik qismini egallaydi. Kuzatilgan tahlillardan ma‘lum bo‘ladiki, ijtimoiy maqom qahramonlarning kundalik suhbatlarida muhim rol o‘ynaydi va ko‘p hollarda ular vaziyatga qarab haqiqat strategiyasidan foydalanishni afzal ko‘rishadi va o‘zaro muloqotda bo‘lgan shaxsning ijtimoiy mavqeini yodda tutishadi. Demak biz konseptlarga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, O‘.Q.Yusupov kontseptni shunday ta‘riflaydi: “Kontsept - bu ongimizda mavjud bo‘lgan tashqari yo ichkari olamdagi bironbuyum yo jarayonlar to‘g‘risidagi ilmlar majmuasi, ular to‘g‘risidagi ko‘rinish hamda unga nisbatan yaxshi, yomon yo neytral munosabatdir” [8:100]. D.U.Ashurovaning kontseptga bo‘lgan nuqtai nazari quyidagicha: “konsept – bu uyg‘un birlik hosil qiluvchi mental tuzilma bo‘lib, u olam tasvirining yadroviy komponenti sifatida lingvomadaniy ahamiyatga ega bo‘lgan alohida shaxsga va butun jamiyatga tegishli bo‘ladi” [9:32].

Tilshunos Sh.Safarov kontsept tubida tushuncha, obraz hamda lisoniy mazmun yig‘indisi bo‘ladi, kontseptlar shaxs ongida vujudga keladigan har xil kategoriyalarning asosini tashkil qiladi va bularga asosiy tayanch vazifasini bajaradi”, - deb yozadi [10:25]. A.E. Mamatov kontsept strukturasiga va uning mohiyatiga e‘tibor qaratib, shunday yozadi: “Konsept murakkab stukturaga ega bo‘lib, bir tomondan, tushunchaning barcha qirralarini qamrab olsa, boshqa tarafdin uni madaniyatning bir ko‘rinishi sifatida ifoda etuvchi dastlabki omillar, ya‘ni u yoki bu tushunchaning etimologiyasi, tarixi, hozirgi kundagi assotsiativligi, qadr-qimmatliligi, konnotatsiyalarini qamrab oladi. Konsept – bu ma‘lum sotsiumning ma‘naviy yoki moddiy madaniyatini til belgilari bilan bog‘lab turadigan hodisa haqidagi bilimdir. Konseptni bunday tushunish etnomadaniy maqsadga qaratilganlik xarakteriga ega bo‘lib, konseptni go‘yo mental, falsafiy va psixologik sohadan qadriyatli madaniy sohaga o‘tkazadi” [11:78-85].

D.Agzamovanning qayd etishicha, insonning olamni bilish qobiliyati umumiy tamoyillarini bir mental mexanizmga jamlab tadqiq qilish jarayoni kognitiv tilshunoslikning

vazifalarini o‘rganishga zamin yaratadi.[12:27]. Olima tilning kognitiv nazariyasi asosidagi quyidagi ta’limotlarni muhim deb biladi: empirik yondashuvning o‘rniga gipotetik-deduktiv yondashuv kirib keldi;-til mental fenomen sifatida talqin qilina boshlandi; til kreativ hodisa sifatida e’tirof etildi; grammatika va tilning grammatik izohining ajralmas qismi sifatida semantik komponent tan olindi[13:12].

Umuman olganda, o‘zbek tilshunosligida lisoniy birliklarning assotsiativ aloqasi, tilda verbal assotsiativ jarayonlarning hosil bo‘lishi muammosi D.Lutfullaeva, D.Xudoyberganova, Sh.Iskandarova, I.Azimova, N.Hoshimova kabi olimlarning ishlarida [14:62-63 jiddiy munosabat bildirib o‘tilgan. Bu xususda prof. D.Lutfullayeva o‘zining monografik ishida atroflicha tahlil qilinadi. Ma’lumki, A.Nurmonov[15:52] tilning vazifasi aloqa-aralashuv vositasi sifatida quruq axborotni uzatishdan iborat bo‘lmasdan, kommunikativ muloqot elementlari, ya’ni so‘zlovchining muloqot maqsadi, uzatilayotgan axborotning sifati, adresat tomonidan qabul qilib olinishi, so‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasidagi o‘zaro munosabat, muloqot amalga oshgan vaziyat kabilarni ham qamrab oladi. [16:22]. Yuqorida ta’kidlangan fikrlar konseptning umumiy mohiyati, qirralarini namoyon etishga, aniqlashga xizmat qiladi. Konseptning voqelanishini, turli ichki va tashqi omillar bilan bog‘langan til, lison, nutq bog‘liqligidagi murakkab lingvokulturologik birlik sifatida ta’riflash mumkin. Haqiqat konsepti sifatida kimnidir vijdon erkinligi nuqtayi nazardan haqiqat izlash bilan bog‘liq leksik birliklarni nazarda tutsa, konseptosferada uning leksik-semantik birliklar, noverbal vositalar orqali vooqe‘lanishi, nutqiy vaziyat singari qator omillar ham nazarda tutiladi. Haqiqat konsepti bilan bog‘liq konseptosfera tahlil qilinganda keng mohiyatga ega quyidagi birikmalar aniqlandi:

Menga vaqt bering adolatni o‘rnataman, haqiqat bor, berilgan imkoniyatdan haqqoniy foydalanish, vijdon bilan yondashish, haqgo‘ylik.

Haqiqat konseptosferasi atrofida hosil bo‘lgan birliklar nutqiy vaziyat talabi bilan hosil bo‘ladi. Aytish mumkinki haqiqat konseptosferasida uch yirik mazmunga ega leksik birliklar hosil bo‘ladi. Bugungi kunda haqiqat tushunchasi quyidagicha namoyon bo‘ladi: *birinchidan*, bu yerda “aniq” tushunchasi bizdan oldin mavjud bo‘lgan va bizga bog‘liq bo‘lmagan obyektiv til birliklari sifatida tushuniladi; *ikkinchidan*, “aniq” tushuncha subyektiv voqelikni ham o‘z ichiga oladi, haqiqat ham axloqiy aniq voqelikni aks ettiradi; *uchinchidan*, zamonaviy jamiyatda haqiqat til birliklari sifatida lisoniy jarayon sifatida qaraladi. Haqiqatning pragmatik mohiyati va shakllari bu tushunchaning inson hayotiy tajribasi va haqiqat konseptining manfaatli tomonlari batafsil o‘rganilgan. Inson ong, tuyg‘u, tafakkur va aql sohibi bo‘lgani uchun o‘zini o‘rab turgan olamni bilishga, uning haqiqatiga ishonch hosil qilishga intiladi. Inson o‘z-o‘zidan tevarak-atrofdagi tabiat olami, noma’lum hodisalar, ma’naviy va moddiy olamni chuqurroq anglash uchun ana shu haqiqat konseptini anglashga intiladi, tilning rivojlanish qonuniyatlarini o‘rganishga intiladi.

Xulosa. Xulosa sifatida “haqiqat” konseptining lingvistik-metodologik tahlili jarayonida o‘tkazilgan tadqiqot ishi natijalari quyidagicha: Bu esa o‘z navbatida mazkur masalalar doirasidagi qo‘lga kiritilgan yutuqlarni hisobga olgan holda tanqidiy va tahliliy fikr-

mulohazalarni ishlab chiqish imkoniyatini yuzaga keltiradi. Yuksak bilim asosida kuch-qudratli bo‘lishga intilish insonni haqiqatni bilish tavsifini belgilab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Garry Chapman, Jennifer Tomas. The five languages of apology. Northfield PG.-2006
2. Olshtain. E. and Cohen. A. (1983). “Apology: A Speech Act Set” (online). www.shinshuu.ac.jp/surcle.eu.html
3. Holmes, J. (1990). “Apologies in New Zealand English”. **Language in Society**, 19 (2), 155-199.
4. Fraser, B. (1981). “On Apologizing”. In F. Coulmas (Ed.), *Conversation Routine: Exploration in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. 259-271. The Hague: Mouton
5. Thomas. Jenny. (1995). *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. London: Longman Group.
6. Fasold .R (1996). *The Sociolinguistics of Language*. Oxford: Blackwell Publishers
7. Meier, Ardith J. (2004). “Has 'Politeness' Outlived its Usefulness?” *Views* 13(1), 5-22.
- ⁸.Yusupov O‘.Q. Chog‘ishtirma tilshunoslikning yangi vazifalari. *Xorijiy filologiya*. – S.: 2011. – №3. – B.100
9. Ashurova D.U. Novie podxodi k lingvistike teksta. *Xorijiy filologiya*. – №3. – Samarkand.: 2011. – B.32
10. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. – Jizzax: Sangzor, 2006.– B. 25.
11. Mamatov A.E. Zamonaviy lingvistika. –T.: “Noshir”. 2019. – B. 71-102.
12. Agzamova D.B. “Xotira” konseptining ingliz va o‘zbek tillaridagi umumiy va o‘ziga xos xususiyatlari: *Filol.fanl. nomz. ...diss.* –T.: 2012. – B.27.